

Kovács Eszter – Marton Melinda – Paku Áron

EGY SOKNEMZETISÉGŰ TELEPÜLÉS ETNIKAI KONFLIKTUSAI (2005)

BEVEZETÉS

Kutatásunkat egy soknemzetiségű kis faluban végeztük. Választásunk azért esett erre a településre, mert itt nagy arányban találhatóak meg a cigány származású emberek és más nemzetiségűek is. Mivel a szerbek és a románok gyorsan asszimilálódtak, ezért a cigányokra fókuszáltunk a vizsgálat során.

Kizárólag kvalitatív módszerekre támaszkodtunk, mivel célunk a településen található problémák, tendenciák, társadalmi folyamatok feltárása. E kvalitatív vizsgálat egy esetleges átfogó, komplex kutatás részét képezheti a későbbiekben. A kutatásunk kezdeti szakaszában résztvevő megfigyeléssel dolgoztunk, melynek során bejártuk a települést. Az itt lakó emberekkel folytatott beszélgetések alkalomával fényt derítettünk a releváns kérdésekre. Így körvonalazódott számunkra, hogy a vizsgálatban mely témákat kell érintenünk. Kiderült az, hogy problémák csak a cigány kisebbséggel kapcsolatban merülnek fel.

„A románokkal, szerbekkel nincs baj...”

Következő lépésként mélyinterjút készítettünk a Cigány Kisebbségi Önkormányzat (CKÖ) vezetőjével. Sajnálatos módon a Kisebbségi Önkormányzatban nem volt lehetőségünk fókuszcsoportos interjút készíteni, mert az irodában csupán a vezető volt kompetens a témában, hiszen rajta kívül csak egy rövid ideje foglalkoztatott asszisztens dolgozik itt. (A képviselőtestületi tagok pedig nem voltak elérhetőek.) Meglátásunk szerint a vezető maximálisan kielégítő információkat közölt. Ezután fókuszcsoportos interjúkat készítettünk, amelyekben a hangsúlyt azokra a problémákra fektettük, amiket a résztvevő megfigyelés során feltártunk.

Az interjúkat a következő közintézmények dolgozóival készítettük: önkormányzat, óvoda, iskola. Az interjúk kiegészítő módszereként mentális térképeket rajzoltattunk, illetve rövid kérdőíveket használtunk. A mentális térképek segítségével szeretnénk volna a különböző településrészeket és a településszerkezetet megismerni a helyiek szemszögéből. A kérdőívben néhány kérdést tettünk fel az etnikai konfliktusok és a különböző népcsoportokkal szemben élő sztereotípiák, rejtett előítéletek feltárására. A kérdéseket egytől-egyig zárt formában tettük fel a gyors kitölthetőség, a könnyebb elemezhetőség és átláthatóság érdekében.

Mivel a fókuszcsoportos interjúk során csupán a többségi társadalom tagjainak véleményéről, attitűdjeiről kaptunk képet, ezért tartottuk fontosnak a CKÖ vezetőjének megkérdezését, aki maga is cigány származású. Úgy gondoljuk, hogy így betekintést kaptunk az itt lakó cigányság mindennapi problémáiba.

Az előzetes beszélgetések során olyan közvetlen kapcsolat alakult ki a kutatásban résztvevőkkel, hogy a kutatás minden fázisában mindhárman részt vettünk. Így lehetőségünk nyílt arra is, hogy a csoportos interjúk során több szempontból is megközelítsük az adott problémát. Mivel három fókuszcsoportos interjút készítettünk, így mindhármunknak lehetősége nyílt a moderátor szerep kipróbálására. Mivel az interjúalanyok nem járultak hozzá, ahhoz hogy videofelvételt készítsünk a beszélgetésről, ezért csak hangfelvételek állnak a rendelkezésünkre. A csoportdinamika megfigyelésében is előnyünkre vált, hogy az interjúk lefolytatásában mindhárman jelen voltunk. A csoportdinamika eltérő módon nyilvánult meg az egyes fókuszcsoportos interjúkban. Törekedtünk arra, hogy mindegyik résztvevő egyaránt kifejtse álláspontját a felmerülő kérdésekkel kapcsolatban. Meglátásunk szerint az óvodában sikerült a legjobban kiküszöbölni a vezető dominanciáját, így jelenléte nem feszélyezte a résztvevők véleménynyilvánításait. A másik két esetben érezhető volt az adott intézmény vezetőjének befolyása a többi résztvevő véleményformálására, ezt természetesen a lehetőségekhez mérten próbáltuk kiküszöbölni.

KIINDULÓ HIPOTÉZISEK

Legfőbb hipotézisünk, hogy a vizsgált településen van etnikai konfliktus. Egyéb hipotéziseink:

- a cigány kisebbség területileg és iskolán belül szegregálódik
- a cigány szülők nem járatták (rendszeresen) gyermeküket óvodába
- a település és az iskola „elcigányosodása” következtében a tehetsős szülők gyermekeiket más település iskoláiba íratják be
- a cigány származású gyermekek szociokulturális háttérük miatt hátrányokkal küszködnek

ÁLTALÁNOS TELEPÜLÉSISMERTETÉS

A vizsgált település az ország dél-keleti részén, a Maros folyó partján, a magyar-román határ közelében fekszik. A falu régészeti leletei a rézkorba nyúlnak vissza. A bécsi udvar a török kiűzése után (1700-1750-ben) a Maros vonalán szerb lakosokból katonai határőrvidéket tartott fent. Feloszlata után románok és cigányok, később magyarok települtek be. A vegyes etnikumnak megfelelően négy temploma épült. A valamikor műemléki védeltséget élvező mai román ortodox templomot 1808-ban emelték késő román stílusban. Ennek kisebbített mása a szerb ortodox templom (1880). A reformátusok neogótikus (1912), a katolikusok neoromán stílusban (1939) építették meg templomukat.

A XIX. század közepén a község lakossága még 2800 fő feletti, ám a következő évtizedekben a népesség a politikai tendenciák miatt és a munkahely hiányából adódóan megfogyatkozott (lásd melléklet).

A településen jelenleg 720 lakóház van, de az elvándorlásból adódóan jelenleg 92 üres lakótelek és 95 lakatlan lakóépület van. Azt mondhatjuk, hogy a falura jellemző az előregedés. Ebből adódóan a telek és lakóház árak igen alacsonyak, így a környező városokból az alacsonyabb társadalmi rétegből származó családok települnek ide. Az 1990-es évek elejétől tapasztalható, hogy Romániából is települtek át családok a jobb megélhetés reményében. A betelepülő családokra jellemző a magas gyermekszám. A legnagyobb gondot a családok folyamatos elszegényedése és a munkanélküliség jelenti.

A munkanélküliségnek köszönhetően a községben az ingázók száma igen jelentős, bár az 1990. évi adatok szerint 407 fő ingázott a településről, míg 2001-ben 227 fő. Jelenleg (2005) a munkaképes korúak közel 60%-a jár el dol-

gozni a településről. A munkanélküliségi ráta az 1990-es évektől folyamatosan nő (lásd melléklet).

A magas munkanélküliségi arány okai egyrészt a munkahelyek megszűnése, másrészt az alacsony iskolai végzettség – mely főként a cigányokra vonatkozik, többségük csak a 8 osztályt vagy a szakmunkásképzőt végezte el, ez a végzettség azonban mára már a munkaerőpiacon létjogosultságát veszítette. A cigányok körében nem adták az érvényesüléshez szükséges feltételek. Egyedüli fix munkalehetőségek a különböző intézményekben és boltokban vannak. A családok többsége helyi gazdálkodással, földműveléssel, állattartással foglalkozik. /lásd melléklet táblázatai/

A CIGÁNYOK HELYZETE A TELEPÜLÉSEN

A településen a cigány etnikumhoz tartozók több mint egy harmados arányban képviseltetik magukat. Mivel 1973-ban felszámolták a cigánytelepet, mely a falu északi határában volt, így ma már területileg nem szegregálódnak. Kezdetben a tehetősebb cigány családok költöztek a falu központjába, azonban mára már a cigányok többsége szétszórtan található a faluban, anyagi helyzetre való tekintet nélkül. Az alacsony ingatlanárak a környező nagyobb városok (Szeged, Hódmezővásárhely, Makó) cigányságát vonzzák a településre. Az évtizedek óta itt lakó (öslakos) és a beköltözött cigányok között éles ellentét figyelhető meg. A cigányok többségére rossz anyagi és marginális társadalmi helyzet jellemző. Magas közöttük a munkanélküliség aránya, ami azonban nem kizárólag rájuk jellemző, hanem a településen élő összes nemzetiség meghatározó problémája. A népcsoportok között a munkavállalási hajlandóságban található nagy különbség. Az aktív korú cigányokat még a különböző foglalkoztatási programokkal is nehéz beintegrálni a munka világába. Az iskolában szintén megjelenik ez a hajlandóságbeli különbség, melynek következtében teljesítményük alatta marad az átlagos szintnek.

A falu számára nagy problémát jelent a szociális háttérükben jelentkező „elmaradottság”. A sokszor nyomorban élő cigányok helyzetének feljavítása plusz anyagi terhet ró a helyi önkormányzatra.

A KUTATÁS KULCSKÉRDÉSEI

TELEPÜLÉSI SZEGREGÁCIÓ

A szegregáció feltárása érdekében a fókuszcsoportban résztvevő személyekkel mentális térképeket rajzoltattunk. Megkértük a résztvevőket, hogy egy üres lapra vázolják le a településről kialakult képüket, valamint nevezzék meg és jellemezzék néhány szóval a településrészeket.

A rajzok alapján egy tipikus alföldi falu képe körvonalazódik, a valamikori tudatos betelepítést jelzi a sakktablaszerű elrendezés. A mentális térképek elemzéséből kitűnik, hogy a település nem tagolható kisebb egységekre. A rajzok többségén az egyes utcákat jelölték meg, a közintézményeket és a fent említett négy templomot. Kivételesen mindegyik rajzon megjelent a polgármesteri hivatal, az iskola, az óvoda, a posta, az orvosi rendelő, a település legnagyobb boltja, számos esetben bejelölték a kisebbségi önkormányzatokat, a kultúrházat, a teleházat, az egészségházat, az italboltokat. A vasút és a buszmegálló berajzolása, illetve a szomszédos települések feltüntetése jelzi a faluban található nagymértékű ingázást.

A térképek egy részén csupán a faluközpontot ábrázolták, mivel ez a település egyetlen csomópontja. A település centruma egyetlen kereszteződés köré sűrűsödik, ez jelenti az egyetlen fontos találkozási és tájékozódási pontot is. Feltehetően ezeket a térképeket az itt dolgozó, de nem itt élő ingázók készítették. Számukra a település azonos annak központjával. A rajzok kisebb hányadán azonban az egész települést a határaival együtt tüntették fel. A különböző intézményekben készített térképek között jelentős eltérések nem tapasztalhatók. Ennek oka valószínűsíthetően a település kis méretéből adódik. A legszembetűnőbb különbség az önkormányzatnál készített térképeknél lelhető fel. Ezeken megjelenik a Maros folyó és a településsel egy közigazgatási egységet képező apró tanyavilág. A folyó feltüntetésének oka az éppen aktuális probléma, a falut sújtó belvíz, amelynek megoldása az önkormányzat feladatkörébe tartozik. Emiatt jelenik meg a térképeken az említett tanyavilág is.

1973-ban a település egykori cigánytelepét (Dankó Pista telep) megszüntették, így mára már a területi szegregáció nem jellemző a településre. A megkérdezettek egytől-egyig úgy vélekednek, hogy nincsenek elkülönülve a falun be-

lül az egyes nemzetiségek. Számukra mára természetessé vált, hogy egymás mellett különböző nemzetiségek élnek. A szétszóródás okai között említendők az alacsony ingatlanárak, valamint a nagyfokú tolerancia az együttélés tekintetében.

*„Számunkra teljesen természetes dolog, hogy magyarnak cigány,
cigánynak magyar szomszédja van.”*

A településen csupán egyetlen utca van, ahol főként cigányok élnek, de ennek sem a tudatos elkülönítés az oka; korábban ez az utca is része volt az egykori cigánytelepnek. Jellemző, hogy a szomszédos házakban cigány családok laknak, de ez a saját választásuk eredményeképpen alakult így. A cigány identitás megőrzése érdekében fontosnak tartják a családi kötelékek intenzív ápolását, amelynek feltétele a nagycsaládos életforma. Ennek segítségével tudják biztosítani a cigány tradíciók fennmaradását. A cigány közösségek így módon való tudatos fenntartása az élet számos területén segítséget nyújt a csoportba tartozók számára. Közösен küzdenek meg a felmerülő nehézségekkel, ami nagyfokú összefogást mutat. Az egymás közelében élés lehetőséget teremt a társas támogatás minden megnyilvánulási formájára. E társas támogatás túlélési stratégiát jelent számukra. Az ilyen nagymértékű összetartás társadalmi bezárkózáshoz vezet. A többség izoláltnak látja a nagy létszámú kolóniákat. Ezt a bezárkózási stratégiát esetenként a vegyes házasságok törik meg, ami manapság egyre nagyobb mértéket ölt. Ez is bizonyítja azt, hogy a településen a különböző nemzetiségek között nincsenek éles határvonalak.

AZ ŐSLAKOS CIGÁNYOK ÉS AZ ÚJONNAN BETELEPÜLT CIGÁNYOK KÖZÖTTI ELLENTÉT

A terep bejárása során az ott lakókkal beszélgetve kiderült számunkra, hogy az ott lakó cigányok két csoportra oszlanak: az őslakos cigányokra és a környező nagyvárosokból idetelepültekre. A két csoport között mély ellentétek tapinthatók ki. Interjúink során a többségi társadalomhoz tartozó emberek, és a cigány önkormányzat vezetője is beszéltek ezekről az ellentétekről.

Az interjúalanyok elmondása szerint az őslakos cigányokkal kapcsolatban pusztán kisebb problémák jelentkeznek. Az évtizedek óta tartó együttélés „kitermelte” a többségi társadalom toleranciáját feléjük. Az együvé tartozás érzését erősítette az a tény, hogy régóta együtt élnek, jól ismerik és elfogadták egymást, valamint hasonlóképpen szocializálódtak. A velük kapcsolatban esetlegesen felmerülő problémákat informális úton el tudják intézni. A különböző intézmények felé nagyobb fokú együttműködést mutatnak. Lakáskörülményeiken és szociokulturális hátterükön is érezhetőek az asszimilációs hatások, mely viselkedésbeli konformizmusban is megnyilvánul, a település normáihoz jól alkalmazkodnak. Pozitív véleményként hangozott el az is velük kapcsolatban, hogy motiváltabbak a munkavállalásban, a számukra szervezett programokban való részvételben. Törekednek helyzetük javítására, valamint a szociális juttatásokat is kevesebben veszik igénybe. Hajlandóbbak az együttműködésre a település fejlesztését érintő munkálataiban (pl. részt vettek a játszótér felújításában, a falu parkosításában). Különös jelenségként említhetjük, hogy nem beszélik a cigány nyelvet, ugyanis ők Romániából költöztek át, így az anyanyelvük román.

A betelepülőkkel kapcsolatban igen negatív vélemények hangoztak el. Ők azok, akik a rendszerváltás után kezdtek beáramlani a faluba. Ezt a csoportot a közeli nagyvárosok dobták ki magukból. A városokban kapott önkormányzati lakásokat a rendszerváltás után igen kedvező áron kapták meg. Az így tulajdonukba került mára felértékelődött lakásokat lelakták, és a „gyors pénz” reményében áron alul értékesítették. Ebből a pénzből vásároltak ezen a településen olcsó, kevésbé jó állapotú házakat, a megmaradt összegből pedig hedonista életmódot folytattak, amíg az el nem fogyott. Ezt az életvitelt azonban csupán rövid ideig tudták finanszírozni. Ahogy a pénzük elfogyott, nélkülözés következett, és így kénytelenek voltak megszabadulni néhány ingóságuktól is, ami nemtörődömségükről árulkodik. A városokból magukkal hozták a tipikus nagyvárosi lét problémáit, így a különböző devianciákat. Többen említették az alkoholizmust, azt, hogy a betelepülők beköltözésével terjedt el a droghasználat, növekedett a prostitúció mértéke. Igen elterjedt körükben a bűnözés is. Jellemzi őket az elszemélytelenedés, az ellenséges beállítódás, mely megnyilvánul a közösségi ügyekhez való hozzáállásukban. A beilleszkedési zavarok következtében nem alakult ki az őslakos cigányokra jellemző szoros kapcsolat, a többségi társadalom által diktált normákhoz való igazodás és

az együttműködésre való hajlandóság. A könnyelmű életvitelükből kialakuló nyomor enyhítése érdekében sokan próbálnak (kizárólag) a szociális segélyekre, támogatásokra támaszkodni – gyakran erőszakos módon. Az önkormányzati dolgozók elmondása szerint a segélyek igénylésekor is a nagyvárosi segélyezés mértékét követelik, melynek a település nagyságánál fogva nem tud eleget tenni. Ebből adódóan többször alakulnak ki komoly konfliktusok.

CIGÁNY GYERMEKEK ÓVODAI NEVELÉSE

Egy Havas – Kemény – Liskó- féle kutatás (Havas-Kemény-Liskó 2002) arra az eredményre jutott, hogy a cigány szülők nem, vagy nem rendszeresen járatják óvodába a gyermekeiket. Ennek okai között említik a családi, anyagi problémákat, az óvoda és szülők közötti kulturális távolságot, és azt, hogy a szülők sokszor feleslegesnek tartják a gyermekek óvodába járatását. Kutatásunk során ezen problémák feltárására is törekedtünk.

A szociális szempontból hátrányos helyzetben lévő gyermekek számára nagyon fontos helyszín az óvoda, mely fontos érzelmi szocializációs közeg. A gyermekek a családi szocializáció mellett a társadalmi együttélés írott és íratlan szabályait, normáit és szokásait, tágabb környezetük hagyományait sajátítják el ebben az intézményben.

Az interjú elején rákérdeztünk, hogy mi alapján tartanak egy gyereket cigánynak. Elmondták, hogy egyrészt a gyakori vegyes házasságok miatt nem könnyű megállapítani a valós származást, másrészt kihangsúlyozták, hogy nem szeretik még szóban sem megkülönböztetni a cigányokat a nem cigányoktól. Az óvodapedagógusok azokat tekintik cigánynak, akiknek felmenőik szintén cigányok, és azokat, akik cigányokra jellemző életmódot folytatnak.

Ebben az intézményben nem bánnak másképpen az egyes nemzetiségekkel, nagyfokú toleranciával kezelik a másságot. Hozzá tartozik ehhez az is, hogy a gyerekek ekkor még nem viselik magukon a tipikusan cigánynak tartott jegyeket.

Régebben a település óvodájára is jellemzőek voltak a fent említett kutatásban feltárt tendenciák. Ma már természetesebb, hogy a 3. életévüket betöltött gyermekeket óvodába íratják. Az utóbbi néhány évben csökkent a cigány szülők és az óvoda közti távolság, egyre inkább megbíznak az intézményi nevelésben, egyben a pedagógusokban is. Ezt elősegítette az osztatlan csoportforma

kialakítása, melyben a testvérek, rokonok és jó ismerősök egy csoportba kerülhetnek. Akár a szülő is választhat a kialakult kapcsolat és bizalom alapján az óvónők közül. Az osztatlan csoportformának a szülők is örülnek, mert így a gyermekek is szeretnek óvodába járni, barátok, ismerősök között vannak. Ezt bizonyítják a következő adatok¹¹:

- 2001-ben kb. 20% volt a cigány gyerekek aránya az óvodában
- 2005-ben pedig már megközelíti a 40%-ot. Az óvodába 62 gyerek jár.

Ez a fejlődés elősegíti a gyermekek iskolai sikerességét, ugyanis kutatások kimutatták, hogy azok a cigány gyermekek tudják sikeresen elvégezni az általános iskolát, akik előtte 3 évig rendszeresen jártak óvodába és így hozzászoktak az intézményi keretekhez. Az óvónők azonban beszámoltak kivételekről is. Még mindig akadnak olyan esetek, amikor nehéz meggyőzni a szülőt az óvodai nevelés fontosságáról. Ezekben az esetekben a szülők arra hivatkoznak, hogy a gyermek még túl kicsi, és az anya-gyermek közötti kötődést nem akarják az óvodába adással gyengíteni. A szülők nem hivatkozhatnak anyagi okokra, mert az óvodába járók kb. 90%-a ingyenes óvodai ellátásban részesül. Azon családok gyermekeinek ugyanis, akik rendszeresen kapnak gyermekjóléti segítyt, az óvodáztatás ingyenes. Ezek a gyerekek legtöbbször lemaradnak társaiktól, az óvodában speciális foglalkozásokban kell részt venniük a fejlődésük és hátrányaik leküzdése érdekében, valamint később tanulási problémák merülhetnek fel az iskolai karrierjük során. Az osztatlan nevelés következtében kialakult heterogén csoportok előnyei leginkább a beszoktatási és a gondozási területen jelentkeznek – pl. az idősebb gyermekek nagyban segítik az óvónők munkáját és pozitív mintával szolgálnak a kisebbek számára. Hátrányai pedig a foglalkozási területen jelentkeznek. Az így is kis létszámú csoportokat kisebb részcsoporthoz kell osztani, hogy külön-külön az egyes szinteknek megfelelő foglalkozásban részesítsék őket. A foglalkozási területen jelentkező hátrányok az iskolának való megfelelés nehézségeit vonja maga után. További problémát okoz a fegyelmelés, a csoport rendjének betartatása.

A pedagógusok integrációs stratégiájához tartozik, hogy igyekeznek az etnikai keveredés pozitív tartalmú lehetőségeit kihasználni, például közös tánc, játék. Ennek eredményeként erősödik a tolerancia érzése. Egyre több figyelem irányul az esélyegyenlőség megteremtésére és a kiemelkedés segítésére.

A nemzetiségi identitás megőrzése érdekében szerb és román nyelven is tartanak foglalkozásokat. Az óvodába íratáskor a szülők választhatják meg, hogy gyermekük milyen nyelvű plusz foglalkozásokon vegyen részt. Ezen belül játékos keretek között sajátíthatják el a gyerekek az egyes nyelveket.

Annak ellenére, hogy az óvodapedagógusok törekszenek leküzdeni a cigány gyerekek családi szocializációjából és körülményeiből eredő hátrányokat, mégis igen nagy különbségek tapasztalhatóak a cigány és nem cigány gyermekek között. Hátrányaik nagy része a szülők hátrányiból és a hagyományos cigány életmódból fakad. Mára a cigányok többsége magyar nyelven (is) beszél, azonban a cigány gyermekek nyelvismerete erősen hiányos és nyelvhasználatuk helytelen. Eme nyelvi hátrányokból adódóan az óvodában logopédust foglalkoztatnak. Esetenként a cigány szülők körében felháborodást vált ki, hogy az óvónők a helyes beszéd elsajátítására ösztönzik a gyermeket, ugyanis a szülőnek nagyon tetszik gyermeke beszédhibája, és a trágár beszéd (sok esetben a szülő is így beszél otthon vele). Rendetlenség, szemtelenség, ellenségesség jellemzi a gyermekeket, mert ezt a rossz mintát közvetítik otthon a szülők. Érzékenyebbek és sértődékenyebbek, mint az átlagos óvodások. Az óvónők elmondása szerint a cigány gyermekek körében több a gyengébb képességű. A nyelvi hátrányok mellett tanulási és mozgáskoordinációs zavarokkal is küszködnek. Ennek leküzdése érdekében az óvoda gyógytornászt is alkalmaz, aki olyan feladatokat ad a gyerekeknek, amivel csökkenteni lehet ezeket a problémákat. Volt olyan vélemény is, amely szerint a „rossz észbeli- és felfogóképesség a cigányoknál genetikai okokkal magyarázható”. Mások ezen képességbeli hiányokat szocializációs hiányosságokra vezetik vissza. Az óvónők egyöntetűen nagy problémának tartják, hogy a cigány szülők nem foglalkoznak gyermekeikkel, sokszor a gyermekek ingerszegény környezetben nőnek fel. (Ehhez természetesen hozzátartozik az is, hogy ha a szülő segíteni is szeretne gyermekének, iskolázatlanságánál fogva erre nem képes.) Az óvodapedagógusok elmondása szerint egyre több olyan cigány és nem cigány (!) gyermek van, akik idegrendszeri problémákkal küszködnek. Ez egyre nagyobb problémát és kihívást jelent az óvodai dolgozók számára. Véleményük szerint ez is a frusztrált családi háttérből fakad. Ezen gyermekek többsége magatartási za-

---

¹¹ A növekedés nem kizárólag a településre beköltöző cigányok aránynövekedéséből adódik.

varokkal és beilleszkedési problémákkal küszködik. Jellemző rájuk a bezárkózás, rendszerint agresszívebbek is, mint társaik.

Az óvoda és a szülők kapcsolata jónak mondható az ismeretség miatt. A mindennapi kapcsolattartás, a kommunikáció gyakorisága segíti az óvodai dolgozók erőfeszítéseit. Régen, a beszoktatás előtt a környezet tanulmányozása céljából jártak ki a családokhoz megismerni a gyerekeket és a családok körülményeit. Ma már erre nincs szükség, hiszen mindenkit jól ismernek. A jó viszony ellenére természetesen akadnak kisebb konfliktusok. Ezek a gyerekeket ért vélt, vagy valós sérelmekből adódnak. A szülők az óvodai nézeteltéréseket (óvónő-gyermek, gyermek-gyermek) gyakran etnikai konfliktusként élik meg. A felmerülő problémákat legtöbbször informális úton próbálják megoldani. Az interjúalanyok egységes véleményt fogalmaztak meg a tekintetben, hogy a nevelést és a szemléletváltást a szülőknél kell elkezdni.

A sikeres pedagógusi tevékenységnek köszönhetően évente csak egy-két esetben fordul elő, hogy gyenge képessége miatt valakit áthelyező bizottsághoz (ÁB) irányítanak. Ennek ellenére nem egyszer előfordul, hogy a szülők beleegyezésével küldenek kisebb problémákkal küszködő gyermekeket ÁB elé, hogy az megállapítsa, hogy a gyerekeknek speciális foglalkozásra van szüksége (melyet még az óvoda el tud látni). Az óvoda számára ez anyagi előnnyel jár, mert ezekre a gyerekekre emelt fejkvótát kap. Ez a többlettámogatás esetenként hozzájárul az intézmény színvonalasabb működtetéséhez. Fontosnak tartották azt is, hogy a gyerekeket ezáltal semmilyen hátrányos megkülönböztetés, stigmatizálás nem éri. Sőt sokszor előnyükre válik az, hogy plusz foglalkozásokon vesznek részt. Az évisméltésről is az áthelyező bizottság dönt. A gyermekek előnyére válik a visszatartás is, és ennek a legtöbbször a szülők is örülnek, mert így felkészültebben ülhetnek be az iskolapadba. Az utóbbi időben egyre nagyobb az ÁB elé küldöttek száma, ami az interjúalanyok szerint a civilizációs hatásoknak köszönhető.

A faluban lakó óvodás korú gyerekek mindegyike a helyi óvodába jár, nem tudtak egyetlen olyan esetet sem említeni, amikor a szülők az óvodás korú gyerekeket különböző okokra hivatkozva (például az óvoda „elcigányosodása”) más település óvodájába íratják volna. A cigány és nem cigány szülők között kölcsönös segítség tapasztalható, pl. esetenként a kinőtt ruhákat továbbadják a rászorultabb családoknak.

Az óvónők véleménye szerint az iskolának is közelítenie kellene az óvoda felé, nem pedig egyre nagyobb elvárásokat támasztani az óvodából kikerülő gyerekek elé. Ezért hasznosnak tartanak egy 0. évfolyam indítását az általános iskolában. Ebben az évfolyamban különböző foglalkozásokkal segítenék a gyermekek hozzászoktatását az iskola kötött szabályaihoz.

CIGÁNY GYEREKEK AZ ÁLTALÁNOS ISKOLÁBAN

Számos kistelepülésre jellemző a munkahely hiányából adódó elvándorlás. Ezekre a településekre egyre nagyobb arányban költöznek be alacsonyabb társadalmi státuszú rétegek, köztük igen nagy arányban cigány származásúak. Ezek a községek általában nagyságuknál fogva egy iskolával rendelkeznek. A betelepülő cigányok fiatal korösszetételéből adódóan a helyi iskolában megfordulhat a cigányok és a nem cigányok aránya. Ezeket a településeket nevezzük elcigányosodó településeknek.

Az ilyen elcigányosodó iskolákban az átlagosnál több kerül az egy főre jutó oktatás. Az iskolák 98%-a az önkormányzatok fenntartásában működik. Az 1990-es évek második felében az állam takarékosági intézkedéseket hozott, mely azt jelentette, hogy az önkormányzatok kénytelenek voltak az iskolák költségvetéséből lefaragni. Így az iskolák, de legfőképpen az elcigányosodott iskolák kénytelenek pályázatokra, állami (felzárkóztató kvóta) és magántámogatásokra, valamint saját bevételeikre is támaszkodni. Ezen kiegészítő bevételeket általában felzárkóztató és szabadidős programokra, nemzetiségi oktatásra és szociális problémák megoldására használják fel.

Különbségek tapasztalhatók az iskolai feltételek tekintetében is azon iskolák között, melyekbe többségében cigány gyermekek járnak és azok között, melyekben alig vagy egyáltalán nem járnak cigány gyermekek. A többségében cigány gyermekeket oktató iskolák nem térnek el nagyon a többi általános iskolától, azonban településenként igen nagy eltéréseket lehet tapasztalni. „A cigány tanulók többsége az átlagosnál hátrányosabb, helyenként halmozottan hátrányos feltételek és körülmények között tanul”. (Forray – Hegedűs 2003) Mit is jelent az, hogy hátrányos feltételek között? Nem jut pénz a felújításokra, nincsenek meg/hiányosan vannak meg az oktatás tárgyi feltételei, sok esetben nincsenek meg a különféle kulturális helyiségek (pl. könyvtár), kevesebb

a szaktantermek száma, stb. Személyi feltételekben is kimutatható ez a hátrányos helyzet. Kutatások rámutattak, hogy a cigány tanulók aránynövekedésével csökken az iskolaigazgatók végzettsége (Havas – Kemény – Liskó 2002). A cigány gyermekek számával fordított arányban van a pedagógusok képzettsége is, kevesebb szaktanár található ezekben az iskolákban. Ennek egyik oka, hogy sokan nem szeretnek cigány gyermekeket tanítani, az ilyen iskolákban végzett munka presztízse alacsonyabb. A cigány gyermekek többségével nem alkalmazhatóak a hagyományos, általános pedagógiai módszerek, speciális képesítésre, készségekre van szükség, melyeknek sajnos kevés pedagógus felel meg. További problémát jelent, hogy az általános iskolai tantervek és pedagógiai módszerek a középosztályból származó gyerekek adottságaihoz igazodnak. Ennek megfelelően a közoktatás a középosztályi nyelvet preferálja. (Bernstein 1971, Bourdieu 1978)

A tanárok véleménye szerint a gyerekek nevelési problémái a következőkből fakadnak: nyelvi hátrányok, hiányos tárgyi kultúra, az otthoni tanulás hiánya, szegénység, rossz higiéniai és lakáskörülmények, alacsony szintű tanulási motiváltság, az iskolai szabályokhoz való nehéz alkalmazkodás (az otthoni és iskolai normák eltérnek), a cigányok hamar felnőttnek tekintik a gyerekeket, védekező, agresszív magatartás, erős csoportszolidaritás, érzékenyebben reagálnak az intézményből érkező sérelmekre. (Babusik 2003)

A többségében cigányokat oktató iskolákban a tanárok továbbképzésére lenne szükség: pedagógiai, pszichológiai, nyelvi fejlesztésre vonatkozó, társadalomtörténeti és cigány művészeti ismereteik bővítésére. (Halász – Lannert 2003)

A tanulmányi eredmények bizonytalan mérőeszközei az iskolai eredményeknek, főleg a szociokulturálisan hátrányos helyzetűek tekintetében, mégis erre kell támaszkodni, mivel jobb módszerek nem állnak rendelkezésre. A cigány gyerekek tanulmányi eredményei felső tagozatban egyre romlanak, melynek okai a családi és szocializációs hátrányaik. A fiúk eredményei az iskolai pályafutás korábbi szakaszában kezd el romlani, mint a lányoké, bár egy-két éven belül a lányok is „utoléri” őket. A cigányok körében nagyobb a bukás aránya, amely gyakran a szülők iskolázatlanságából is adódik. „a cigány gyerekek átlagosnál gyengébb tanulmányi teljesítménye nemcsak a gyerek, hanem a pedagógusok kudarcá is.” (Havas – Kemény – Liskó 2002: 163.)

Habár a speciális tantervű osztályok létrehozása nem etnikai, hanem tudás

alapján működik, mégis az mondható, hogy az ezen osztályokban tanuló diákok többsége cigány származású. Ezek az osztályok csökkentett követelményeket és színvonalat eredményeznek, melynek egyik oka, hogy összevont osztályokról van szó.

A cigány gyermekek esetében gyakran előfordul, hogy a magatartásbeli problémákat áthárítandó magántanulókká nyilvánítják őket. A cigány tanulókat ez a fajta felmentés nyolcszor nagyobb gyakorisággal érinti. A felmentések szükségességére a következő okokra hivatkoznak: túlkorosság, magatartási problémák, terhesség, házasságkötés, korai munkába állás.

A csökkenő gyerekszám következtében nőtt a cigányok bekerülési esélye a középiskolákba, de jelentős körükben a lemorzsolódók aránya.

A vizsgált település szintén elcigányosodott. A rendszerváltást követően nagy volt arányuk a betelepülők között. Az iskolára éppen emiatt jellemző, hogy többségben vannak a cigány gyerekek, említésük szerint hozzávetőlegesen 70%. Az iskola összlétszáma 121 fő.

„Itt a kisebbség a többség!”

Az iskolában az elmondások szerint nincsen szegregáció, ezt azzal indokolták, hogy eleve egy többnemzetiségű településről van szó. Mivel a településen már régóta megszokták azt, hogy eltérő nemzetiségek laknak egymás mellett, ezért az iskolában sem okoz gondot a különbözőség. A nagyfokú tolerancia magyarázható azzal is, hogy a faluban nagyon elterjedtek a vegyes házasságok, mint azt már korábban is említettük, ezért sokszor nem is egyértelmű, hogy ki melyik csoporthoz tartozik. Az iskola az 1990-es évek második felében a csökkenő gyermekszám következtében létszámhiánnyal küszködött. Félő volt, hogy a település egyetlen általános iskoláját bezárják. Ekkor az iskola a település többnemzetiségű voltára hivatkozva kérte nemzetiségi iskolává való átminősítését. Így lehetőségük nyílt többlettámogatás igénylésére, melynek felhasználásával kevesebb létszámmal is működtetni tudták az intézményt.

A gyerekek már az óvodában választhatják a szerb vagy a román nyelv tanulását, és a nyelvtanulást itt az iskolában is folytatni tudják. A nemzetiségi oktatás nyelv és népismeret tanítását takarja. Az országban elsőként vezették be azt, hogy a diákok első osztályos korukban még nem tanulják az idegen

nyelven való írást és olvasást, kizárólag a szókinccs és beszédképesség fejlesztésére fektetik a hangsúlyt. Ma már ezt a módszert alkalmazzák az egész országban a nemzetiségi oktatás területén. Az elmondottak csak a román és a szerb nemzetiségre vonatkoznak. A cigány kultúrát kizárólag olyan programok keretében ismertetik meg a diákokkal, melyeket az iskola a CKÖ-tal közösen szervez. A cigány kultúra oktatása nem tartozik a tantervbe. A pedagógusok elmondása szerint nem keltik fel a cigányok érdeklődését. Nem egyszer szerveztek már úgy programot, hogy elenyésző számban vettek részt benne cigány tanulók, sokszor a nem cigányok többen voltak. Egyik ilyen programként említették a cigány táncok oktatását, melyre csupán egyetlen cigány tanuló járt. Ezért ezt a próbálkozást kudarcként könyvelték el.

Elhangzott az is, hogy az egyes osztályokon belül sem jellemző az elkülönítés, illetve a cigány gyerekek sem különböztetik meg magukat etnikai hovatartozás szerint. Gyerekekről lévén szó gyakran előfordul, hogy a kisebb viták során „lecigányozzák” egymást. A tanárok szerint ebben nem a gyerekek előítéletessége jelenik meg, csupán gyermeki csúfolódásról van szó. Azonban ezt az érintett gyerekek sokszor érzékenységükből fakadóan túlereagálják. Ha a szülő tudomást szerez a dologról, akkor a konfliktus gyakran etnikai színezetűvé válik. Megemlítették, hogy kötelező ültetési rend van az osztályokban¹², de ezt nem az etnikai tényezők befolyásolják, hanem elsősorban a fegyelem fenntartása érdekében kerül rá sor.

A legnagyobb nehézséget a beilleszkedési zavarok okozzák, melyet sokszor kizárólag a magántanulói státusszal tudnak megoldani. Ez azzal jár, hogy a diákoknak nem kell a rendes tanterv szerint látogatni az órákat, számukra hetente csak néhány órai elfoglaltságot jelent az oktatás. Ebben a tanévben összesen négy magántanuló van, akik estében a magatartási problémák indokolták a rendszeres óralátogatás alóli felmentést.

A cigány gyerekek kapcsán a nevelők elmondták, hogy alsó tagozatban csak kisebb problémák jelentkeznek, melyek a cigány léttel magyarázhatók, későbbiekben viszont a nemi éréstük kezdetekor rosszabbá válik a helyzet. Szerintük ekkortól jelennek meg magatartásukban fokozottabban a különböző problémák. A leány tanulókon korábban tapasztalják ezt a változást. Emögött a pedagógusok szerint az áll, hogy a cigány gyerekek átveszik a szüleiktől rossz szokásaikat. A szemtelenség, a nemtörődömség, a hihetetlen mértékű szabad-

ságvágy és a tanulás maximális hanyagolása válik meghatározóvá. A legtöbb gyerek az alsó tagozatban még meg tud felelni az elvárásoknak, de ez a felső tagozatra megváltozik.

A beszélgetés során itt is eljutottunk a cigányok két csoportjának elkülönítéséhez. Az iskolai dolgozók szintén úgy látják, hogy az itt élő őslakos cigány családokkal kapcsolatban kevesebb gond merül fel. A jellemzésükkor kiemelték, hogy őket kifejezetten dolgoznak, szorgalmasnak tartják. Kiderült továbbá, hogy ők maguk is másképp állnak azokhoz, akik már több évtizede itt élnek, és akiket így régóta ismernek. A betelepülőkkel kapcsolatban többnyire negatív tapasztalataikról számoltak be. Ilyen például az, hogy bomlasztják a közösséget, lusták, nem dolgoznak és körükben igen elterjedtek a deviáns viselkedésformák. Ez a mentalitás természetesen gyermekeiket is jellemzi, ami abból fakad, hogy a szocializáció során ezt sajátították el otthon. Tehát a szülők hatása egyértelműen kirajzolódik a gyerekek viselkedésében.

Az elsődleges motiváló eszközt a cigányság esetében a pénz jelenti. Ha különböző juttatásokat ajánlanak fel jó tanulmányi eredményük fejében, akkor mind a szülők, mind a gyerekek hajlandók több energiát fektetni a tanulásba. A Cigány Kisebbségi Önkormányzat vezetőjének elmondása szerint ezeknek a támogatásoknak a finanszírozására csak nekik van lehetőségük, mert az ő hatáskörükbe tartoznak a cigányok segítségét célzó támogatásokra való pályázás. Az iskolában említettek egy példát ezzel kapcsolatban. Tanév végén a legjobb tanuló az iskolától jutalmul egy 2500 forint értékű könyvet kapott. Ezzel szemben a három legjobban teljesítő cigány diák között a CKÖ 50 ezer forintot osztott szét, mindezt a tanévzáró ünnepségen, melyen az egész iskola jelen volt. A tanárok ezt a fajta pozitív diszkriminációt túlzásnak tartották, mely ráadásul negatívan hatott a közösségi szellemre, és irigységre adott okot.

Az általános iskolában egy gyógypedagógiai osztály is működik. Ebbe az osztályba azok a gyerekek kerülnek, akik a normál tantervű osztályokban lemaradnak, esetenként már az óvodából ebbe az osztályba veszik fel a tanulót. Mint ez már más kutatásokból is kiderült, ezekben az osztályokban csökkentett követelményeket támasztanak. Ezzel nő a távolság köztük és a normál tantervű osztályokba járó gyerekek között. Ebben az osztályban az 1-6. osztályos tanulók együtt vesz-

---

¹² Ez szinte minden általános iskolára jellemző.

nek részt az oktatásban. Ennek a felzárkóztató oktatásnak eredményessége véleményünk szerint megkérdőjelezhető, ugyanis a csoportok heterogén összetétele nem ad lehetőséget a korcsoportok és a fejlettségi szint szerinti differenciált oktatásra. Sem a szülők, sem a pedagógusok nem veszik figyelembe a képzés e zsákutcás jellegét. A szülők gyakran pozitív dologként élik meg gyermekük speciális osztályba kerülését, mivel itt jól érzik magukat, sikerélményeik vannak és hozzá hasonló képességűek veszik körül őket. A tanároknak pedig könnyebbséget jelent, hogy a normál osztályokban nem kell külön foglalkozni a problémásabb gyermekek felzárkóztatásával. A képzés zsákutcás egyrészt azért, mert kevés lehetőség van a normál tantervű osztályokba való visszaintegrálásra. Az általunk vizsgált iskolában a pedagógusok sikerességének jele, hogy nem egyszer volt már rá példa, hogy a kisegítő tanuló visszakerült a normál osztályba. Országos kutatások kimutatták, hogy a zsákutcás jelleg másrészt abból is adódik, hogy a speciális osztályokban folyó képzés az általános iskola 6. osztályi szintjén megreked. Így a szakképzés nem tud ráépülni. A vizsgált intézményben ezt úgy oldják meg, hogy a speciális tantervű képzés 6. osztályának elvégzése után a közeli város egyik általános iskolájában végzik el az utolsó két évet. Ezek a diákok ugyanolyan értékű bizonyítványt szereznek, mintha normál tantervű osztályokban végeztek volna. Félő azonban, hogy az így megszerzett bizonyítvány mögött nem ugyanaz a tudás van, mint normál esetben.

Ami a továbbtanulást illeti az oktatók beszámoltak arról, hogy a cigány gyerekek jövőképe igen változatos. Akadnak közöttük olyanok, akik kifejezetten ambiciózusak, nem akarnak megrekedni a szüleik társadalmi helyzetének szintjén. A pedagógusok szerint ebben az esetben az iskola hat erősebben a gyerekekre, és objektíven látnak rá szüleik kilátástalan helyzetére, melyből szabadulni akarnak. Az ő esetükben sikeresnek mondható az iskolai nevelés. Ezek a gyerekek a megyei és az országos versenyeken is igen szép eredményeket érnek el. Közülük kerülnek ki azok, akik a továbbtanulásban sikereket érnek el, és akár a diploma megszerzéséig is eljutnak. A másik csoportba tartozó gyermekekben erősebben él a családi szocializáció (visszahúzó) hatása. Ők meg sem próbálnak kitörni megszokott környezetükből és életmódjukból, hiszen számukra ez a természetes.

„Innen két út vezet: egyik az egyetemre, a másik a Csillagba.”

A cigány gyerekek oktatásának eredményességét egyéb tényezők mellett a család és az iskola kapcsolata is befolyásolja. A cigány szülőkkel való együttműködés során a leggyakrabban előforduló probléma, hogy a középosztályi szülőktől eltérően a cigány szülők nem elég aktívak az iskolával való kapcsolattartásban. Nem járnak el a szülői értekezletekre és nem beszélgetnek a tanárokkal a gyerekeik problémáiról. A szülők kételkedve szemlélik a saját szubkultúrájuktól eltérő értékeket képviselő iskolát. Miután a helyi cigány társadalom sem homogén, a cigány szülők és az iskola kapcsolata is differenciált. Ebből eredően a kommunikációs gondok nem csak cigány szülőkkel fordulnak elő, hanem inkább az mondható, hogy a szegény szubkultúrában élő szülőkre jellemző. Az ilyen szülőkkel való kapcsolattartás során jelentkező problémáknak két fő forrása van. Az egyik az, hogy ezek a szülők nem rendelkeznek azokkal a konvencionális középosztályi viselkedési normákkal, amelyeket az iskola elvárna tőlük, a másik pedig az, hogy társadalmi peremhelyzetük miatt az átlagosnál érzékenyebben reagálnak az iskola felől érkező vélt vagy valós sérelmekre. A fókuszcsoportos interjú során az alanyok általános tapasztalatként említették, hogy a cigány szülőktől azért sem várható el az iskolával való együttműködés, mert a szülők inkább gyermekeikkel szolidárisak, mint a pedagógusokkal. Az elmondottak főként az újonnan betelepült cigány családokra vonatkoznak.

A fentebb említett okok miatt, az iskolai dolgozók beszámoltak arról, hogy egyre nagyobb problémát jelent az, hogy egyes szülők az iskola „elcigányosodása” következtében gyermeküket egy másik település általános iskolájába íratják be. Ez a tendencia jellegzetesen azokra a családokra jellemző, akik anyagi helyzetüknél fogva vállalni tudják az ingázással járó többletkiadásokat, illetve akik maguk is ingáznak. Ennek kapcsán ismét hangot adtak annak a félelmüknek, hogy ez a tendencia folytatódik, az iskola bezárására is sor kerülhet. (Jelenleg 30 gyermek tanul a közeli településen.) /lásd melléklet táblázatai/

AZ ÖNKORMÁNYZATOK MUNKÁJA

Az Polgármesteri Hivatalban (önkormányzat) és CKÖ-nál végzett kutatásaink alkalmával a korábbi eredményeink alátámasztást nyertek. Ezért a továbbiakban csak a kompetenciájukba tartozó feladatokra fókuszálunk. Az önkor-

mányzat hatáskörébe tartozik a rászorulókat támogatása (családi pótlék, munkanélküli segély, GYES, GYED, stb.). Az interjú során kiderült, hogy pozitív dolognak tartják azt, hogy a magyar állam lépéseket tesz annak érdekében, hogy a cigányokat egyenlővé tegyék és integrálják. Kifogásolják, azt, hogy „felelőtlen jótékonykodás” a jellemző, nem kontrollálják az adott támogatások felhasználását. Helyi szokásként tartják számon a „rendre nevelést”, ami azt jelenti, hogy megpróbálják rávenni őket arra, hogy ők is tegyenek valamit helyzetük javítása érdekében. Javasolják nekik például, hogy regisztráltassák magukat a Munkaügyi Központban, így van rá esélyük, hogy bekerüljenek a munkaerőpiacra. Szintén nevelési céllal vonják be a cigányokat a helyi kommunális munkákba. Az önkormányzat korlátozott anyagi lehetőségei miatt évente kb. száz fő közcélú munkára jelentkezőnek tud munkát biztosítani (söpörgetés, közintézmények festése és kisebb javítások, közterek rendben tartása, játszótér felújítása). Bízna abban, hogy a közösen végzett munka kellően motiválni fogja őket az integráció érdekében.

A CKÖ ezzel szemben a cigányság oktatására helyezi a hangsúlyt. Képzéseket indítanak. A vezető az oktatás fejlesztésében látja a felemelkedés lehetőségét. A különböző ösztönzések hatására a falu cigányai körében általánossá vált a 8 osztály elvégzése. A felnőttek közül sokan esti képzés keretében szerezték meg az általános iskolai bizonyítványukat. Emellett egyéb felnőttképzéseket is szerveztek, például számítástechnikai képzés. Ösztöndíjakkal támogatják a cigány gyerekeket a közép és felsőoktatás területén egyaránt. Ezek a támogatások igen fontos bevételi forrást jelentenek a gyermekek családjai számára, ezért a szülők is úgy érzik, hogy érdemes gyermekük továbbtanulását segíteni (anyagi ösztönzés).

Emellett pályázatokat írnak a cigányság szociális helyzetének javítása érdekében is. A CKÖ vezetése úgy gondolja, hogy a cigányok helyzetének javítása nem pusztán a gyermekek felkarolásával valósítható meg, hanem ehhez szükséges a szülők látásmódjának megváltoztatása is. Ennek érdekében úgynevezett facilitátorokat képeznek ki, akiket a helyi cigány közösségből emelnek ki. Az ő feladatuk a 6 hónapos képzésük elvégzése után, hogy napi kapcsolatban legyenek a családokkal, és tájékoztassák a cigány önkormányzatot helyzetükről, véleményükről, valamint az elért eredményekről. A facilitátorok segítik a cigányokat beintegrálódni a többségi társadalomba. Segítő munkájuk széles

skálán mozog: életmódbeli és hivatalos ügyintézással kapcsolatos (pályázatok megírása, nyugdíjjárulék, szociális támogatások igénylése) tanácsokkal látják el őket, valamint arra ösztönzik őket, hogy maximálisan járuljanak hozzá gyermekeik felemelkedéséhez.

A gyermekeket is bevonják az „életmódformáló” programjaikba, nyaranta életmód táborokat szerveznek, ahová előadóként védőnőt, rendőrt és orvost hívnak meg. Itt olyan témákról esik szó, mint drog, egészséges táplálkozás, higiénia, mentálhigiénia, szerelem, szex. Az ezeken a programokon résztvevő gyermekek egész napos ingyenes ellátásban részesülnek. Május 1-jén megyei romagyerek-találkozót tartanak. Ennek keretében kulturális hagyományörző vetélkedőket rendeznek, melynek záró programja a gyerekeknek szervezett tinidisco. Szintén a gyermeknek rendezik meg a Fenyőünnepet. Az év folyamán a felnőttek is számtalan program közül választhatnak. Közeleli városokba szerveznek kirándulásokat, városnézéssel, fürdőzéssel egybekötve. Minden év decemberében a Kisebbségi Nap alkalmából a helyi cigányok számára táncmulatságot tartanak, melynek középpontjában szintén a hagyományörzés van. Ezen a rendezvényen a CKÖ ismerteti és értékeli az éves munkát, valamint ismerteti a jövőbeli terveket.

Mindezen programok a cigány közösség kohézióját erősítik. Azonban az integráció ellen hatnak, mert önmagukat szegregálják a többségi társadalommal szemben, azzal hogy más nemzetiségeket gyakran kihagyják ezekből a rendezvényekből.

AZ INTÉZMÉNYEK KÖZÖTTI EGYÜTTMŰKÖDÉS

A községi önkormányzat és a többi intézmény működését és egymáshoz való viszonyát törvények szabályozzák, ezen a téren az együttműködés maximálisan kielégítő.

Néhány éve az iskola, az önkormányzat és a CKÖ konzorciumtagok voltak a PHARE programban. Ez a tevékenység az iskola, a tanulmányok fejlesztését célozta meg. Bár a pályázatot megnyerték, az együttműködés során problémák merültek fel. A pályázatban részt vevő intézmények vezetősége eltérő módon értékeli az együttműködés sikerét. A CKÖ vezetője pozitívan nyilatkozott a

programról, melyhez véleménye szerint ők járultak hozzá a leginkább. Ezzel ellentétben az önkormányzat és az iskola nem volt megelégedve a CKÖ együttműködési készségével. A gond szerintük az, hogy elzárkóznak a közös munkától, „a saját peccsenyjüket sütögetik”. További problémaként vetették fel, hogy a CKÖ kizárólag cigányok számára szervezi programjait, azokon más nemzetiségűek nem vesznek részt.

Többé-kevésbé sikeres együttműködésüket jelzi a Teleház létrehozása. A Teleház funkciója az informatika megismertetése, itt zajlanak az egyes tanfolyamok is. A számítógépeket a CKÖ és az általános iskola adta össze. Természetesen ezt a szolgáltatást a település összes lakója használhatja.

A két önkormányzat közötti legélesebb véleménykülönbséget abban fedeztük fel, hogy a CKÖ vezetője szerint a cigány származásúak problémáikkal elsősorban hozzájuk fordulnak, míg a helyi önkormányzat szerint segítséget inkább tőlük kérnek.

ÖSSZEGZÉS

A legfőbb hipotézisünk, hogy a településen van etnikai konfliktus. Annak ellenére ezt az állítást bizonyítottnak tekinthetjük, hogy amikor konkrétan feltettük ezt a kérdést, a többség nemmel válaszolt. A fókuszcsoporthoz tartozók interjúja elemzése során jutottunk erre a következtetésre, hiszen látens módon azért megjelent az etnikai konfliktus, mint probléma.

Feltételeztük azt is, hogy a településen és az iskolában is szegregáció jelentkezik. Ez a hipotézisünket egészében elvetjük, ugyanis nem találtunk szegregációs mechanizmusokat. Az óvodában és az iskolában is törekednek a cigány gyermekek integrációjára. Az iskolában ez nehezebb feladatnak bizonyul, mert a különböző problémák ezt nem teszik mindig lehetővé (pl. a kiegészítő osztályban főleg cigány gyerekek vannak). A cigányok korai éréséből adódó problémák is az integráció ellen hatnak, de ezt amennyire csak lehet, megpróbálják kiküszöbölni.

A következő hipotézisünk, miszerint a cigány származású gyermekek szociokulturális helyzetük miatt hátrányokkal küszködnek, beigazolódott. Azt tapasztaltuk, hogy ezek a hátrányok nagyban befolyásolják iskolai karrierjüket. Az

iskolában nyújtott rossz teljesítmény nagyrészt a motiváció hiányából ered, mely szintén családi háttérrel függ össze. A szülők motiválatlanságából kiindulva fogalmaztuk meg azt a hipotézist, hogy nem, vagy rendszertelenül járatják óvodába gyermekeiket. Ez tézisünk azonban megdőlt. Az óvodapedagógusok szerint csak rendkívül ritkán fordul elő, hogy nem íratják be időbe a gyermekeiket az óvodába, ám ilyenkor is hatékonyan tudják kezelni a problémát.

Azon feltevésünk, hogy a település és az iskola „elcigányosodása” következtében a tehetős szülők gyermekeiket más település iskoláiba íratják be, bebizonyosodott. Azoknak a gyerekeknek a száma, akik más településre járnak általános iskolába, évről-évre folyamatosan nő. Idén 23 gyermek fejezi be az óvodát, ebből előre láthatóan 7 gyerek más településre fog kerülni (a beiratkozás az adatfelvétel alatt zajlott).

Kiderült a kutatásból, hogy ezen a településen meglehetősen jó a cigányok helyzete, abban a tekintetben, hogy az általunk vizsgált intézmények sokat tesznek a felzárkóztatás érdekében. Nagyban elősegítené a településen lévő cigányok integrálását, ha olyan programokat is szerveznének, amelyekben mindenki részt tud venni, nemcsak a cigányok. Nem tartjuk megfelelő motivációs eszköznek a pénzosztást, mert ezzel csak rövid távon lehet eredményeket elérni, így a munka világába történő integrációjuk szinte lehetetlen. Jónak tartjuk a facilitátorok alkalmazását, mert így a szülőkre is lehet hatni. Úgy gondoljuk, hogy nem elég a gyerekekre odafigyelni, mivel a család visszahúzó erőt jelent. Az intézményi szocializációs hatások nem elég erősek a cigány gyerekek számára. Az iskolai nevelésben az iskola-otthonos rendszer jó megoldást nyújtana erre a problémára és a tanulmányi eredményeket is jótékonyan befolyásolná, mivel így kevesebb időt töltenének a családjukban, s ezáltal több időt tudnának a tanulásra fordítani és a megfelelő mintákat sajátítanának el. Ezzel feltehetően még inkább nőne az esélyük a társadalomba való integrációra.

A különböző etnikai kultúrák világunkat csak színesebbé tehetik, így egy plurális társadalomban nagyon fontos azok elfogadása, amely hozzájárul a társadalmi béke megszilárdulásához. A különböző nemzetiségeket egyenrangú félként kell kezelni, emellett persze hagyni kell, hogy saját kultúrájukat tiszteljék. Ez nem könnyű feladat, de el kell érni, hogy az integrációjuk megvalósuljon.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- ANDORKA – SIMKUS: Az iskolai végzettség és a szülő társadalmi helyzete, In: Statisztikai Szemle 1983/6. szám
- BASIL BERNSTEIN: Társadalmi osztály, nyelv és szocializáció, In: Valóság 1971/11. szám
- BOURDIEU, PIERRE: Az oktatási rendszer ideologikus funkciója, In: Ferge Zs. – Háber J.(szerk.): Az iskola szociológiai problémái, Budapest, KJK, 1974.
- BOURDIEU, PIERRE: A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése, Budapest, Gondolat Kiadó, 1978.
- BOWLES, SAMUEL: Egyenlőtlen iskolázás vagy a társadalmi munkamegosztás újratermelése, In: FERGE ZS.-HÁBER J.(SZERK.): Az iskola szociológiai problémái, Budapest, KJK, 1974.
- BUKODI ERZSÉBET: Az iskolázottsági esélyek alakulása, In: Társadalomstatisztikai Füzetek 1995/9. szám
- FERGE ZSUZSA: A társadalmi struktúra és az iskolarendszer közötti néhány összefüggés, In: Szociológia 1976/2. Szám
- FORRAY R. KATALIN – HEGEDŰS T. ANDRÁS: Cigányok, iskola, oktatáspolitiká, Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2003.
- GAZSÓ FERENC: A társadalmi folyamatok és az oktatási rendszer, In Századvég 1997/7. szám
- HAVAS GÁBOR – KEMÉNY ISTVÁN: A magyarországi, In: Szociológiai Szemle 1995/3. szám
- HAVAS GÁBOR – KEMÉNY ISTVÁN – LIKSÓ ILONA: Cigány gyerekek az általános iskolában, Budapest, Új Mandátum Kiadó, 2002.
- HALÁSZ GÁBOR – LANNERT JUDIT (szerk.): Jelentés a magyar közoktatásról 2003, Budapest, Országos Közoktatási Intézet, 2003.
- KEMÉNY ISTVÁN – HAVAS GÁBOR: Cigánynak lenni, In: Andorka – Kolosi – Vukovich (szerk.): Társadalmi Riport, TÁRKI, Budapest, 1990.
- LADÁNYI JÁNOS – CSANÁDI GÁBOR: Szelekció az általános iskolában, Budapest, Magvető, 1983.
- LISKÓ ILONA: Esélyegyenlőség és oktatáspolitiká, In: Századvég 1998/1. szám